

Verdedigingsarmbanden van de Ouled Naïl

De vrouwen van de Ouled Naïl in Algerije worden in de Westerse wereld vaak gezien als ‘feministen avant la lettre’, stoere courtesanes die zich wisten te verdedigen. Niet in het minst komt dat door hun bijzondere armbanden. Maar klopt deze aanname?

Een jonge vrouw gekleed volgens de Ouled Naïl-traditie. Aan beide polsen worden zowel Ouled Naïl-armbanden als die van de Chaoui gedragen, 1911 © Jean (Théophile) Geysler

Oude Ouled Naïl armband met drie geklonken, kleine pinnen en twee cabochons van rode pasta, midden 19e eeuw

Wie voor het eerst kijkt naar een armband van de Ouled Naïl, met diens vreemde, allerm minst fraaie, bonkige en rechthoekige pinnen, realiseert zich dat je met een dergelijke armband een gevoelige klap kan uitdelen en dat het sieraad daar vermoedelijk ook daadwerkelijk voor bedoeld is. In 1906, 117 jaar geleden, wordt door de Franse kunstverzamelaar en geleerde Paul Eudel voor het eerst geschreven over de ‘verdedigingsarmbanden’ van de Ouled Naïl. Hij was het die de latere Franse term ‘*bracelet d’auto-défense et de combat*’ heeft gepreludeerd in zijn *Woordenboek van de juwelen van Noord-Afrika: Marokko, Algerije en Tunesië, Tripolitanië*.

Ouled Naïl

De Ouled Naïl is een Berber-Arabische confederatie in Algerije, het grootste land van Afrika. Meer dan de helft van Algerije wordt in beslag genomen door de Sahara. Ten noorden daarvan liggen, als onderdeel van de Sahara Atlas, de Ouled Naïl heuvels, eeuwenlang het gebied van de nomadische Ouled Naïl confederatie. Het gebied bestaat uit deels vruchtbare en beboste bergen in het noorden, waar het heel koud kan zijn, en steppen overgaand in woestijngebied in het zuiden. Het dagelijkse bestaan van de Ouled Naïl was ontegenzeggelijk hard. Het houden van schapen en wat ander vee was, naast vormen van kleinschalige en schrale landbouw, de belangrijkste bestaansvorm. In tijden van grote droogte kon de veestapel drastisch worden gereduceerd. Bronnen, die we raadpleegden, spreken van droogtes die tot de sterfte

van wel 80% van de veestapel leidden. De gevolgen voor de gemeenschappen waren groot. Het was daarom niet ongevoerd dat Ouled Naïl-vrouwen, die vanaf hun kindertijd vertrouwd waren met de traditionele vormen van dans, muziek en zang, in tijden van schaarste en rampspoed de voorouderlijke nomadische levensstijl achter zich lieten en, begeleid door een ouder vrouwelijk familielid, zich vestigden als danseressen en courtisanes in nabijgelegen woestijn- of bergstadjes. Op die manier konden ze bijdragen aan de noodzakelijke inkomsten van hun familie en een eigen vermogen verwerven, veelal in de vorm van ‘draagbare rijkdom’, zoals rijke sieraden en luxe kledij.

Verdedigingsarmbanden

Het is niet uitgesloten dat de verdedigingsarmbanden de vrouwen inderdaad hielpen deze rijkdom te beschermen tegen al te vrijpostig of opdringerig manvolk. Het valt echter evenmin uit te sluiten dat dergelijke verdedigingsarmbanden sowieso en al veel langer in het hardvochtige dagelijkse bestaan een rol van betekenis speelden. Hetzelfde hebben we kunnen constateren bij de Aït Atta in Marokko die eveneens oude, traditionele verdedigingsarmbanden hadden, de zogenaamde ‘*Bracelet à Douze Pointes*’ (‘Abzg n iqurrain’), waarover we in *Tribale kunst 2020-4* een artikel geschreven hebben.

Courtisanes en prostituees

Het beeld dat de vrouwen van de Ouled Naïl de ‘Mata Hari’s van de Sahara’ zouden zijn, vindt

Met dit soort geënsceeneerde foto’s, die Franse fotografen en anderen begin 20ste eeuw maakten, werd het beeld geschapen van de Ouled Naïl vrouw als prostituee. Interessant is dat deze zogenaamde Ouled Naïl danseres op de foto armbanden draagt van zowel de Ouled Naïl, als van de Chaoui Berberpopulatie uit het Aures gebergte in Algerije.

Ansichtkaart, © Foto Lehnert & Landrock, Algerije, 1912.

Met dergelijke armbanden kan een gevoelige klap uitgedeeld worden

Een oude Ouled Nail armband uit het einde van de 19de eeuw met 12 geklonken pinnen. De armband heeft het terugkerende, gegraveerde motief van een blad- of bloemvorm.

Een grote, fraaie armband uit het begin van de 20ste eeuw, met 11 langere rechthoekige pinnen, geklonken in een rozetvormige basis op het rijk geëtste en gegraveerde zilver van de band.

Een armband in verschillende legeringen zilver, uit het midden van de 20ste eeuw. Hij heeft 9 korte pinnen, geklonken op een geëtste en rijkelijk gegraveerde zilveren band.

Een armband in verschillende legeringen zilver met 15 langere, rechthoekige pinnen, in een rozetvormige basis op het gegraveerde bloemmotieven van de band.

De traditionele armbanden zijn prominent aanwezig op niet-realistische foto's van Ouled Nail-vrouwen

Een zilveren en licht vergulde armband met 21 geklonken, rechthoekige pinnen (eind 19e eeuw). De typische blad- en bloemmotieven zijn goed te herkennen.

Een zilveren exemplaar (midden 20e eeuw) met twee grote cabochons van mediterraan bloedkoraal en 12 geklonken pinnen.

Een zilveren exemplaar met 21 geklonken pinnen (eind 19e eeuw). Ook hier zijn de blad- en bloemmotieven duidelijk te herkennen.

Een zilveren exemplaar met 'ajouré' of kantwerk en 9 horizontale, taps toelopende, geklonken pinnen. De armband moet geplaatst worden in de periode kort na de bevrijding van Algerije van de koloniale Franse overheersing (1962).

vermoedelijk zijn oorsprong bij onder meer Franse fotografen die eind 19de eeuw, begin 20ste eeuw door de overheid naar de koloniën in Noord-Afrika werden gestuurd om er het dagelijks leven te documenteren. Zij begrepen al snel dat de geënceneerde en enigszins pikante foto's van rijk uitgedoste Ouled Naïl vrouwen en meisjes, al dan niet koket sigaretten rokend en verwickeld in de hofmakerij met een Arabisch heerschap, zeer tot de verbeelding van het Europese publiek spraken. Ook andere fotografen, zoals 'Lehnert & Landrock', legden de nadruk op deze 'etnografische erotica' en werden er beroemd mee. Nog altijd is er een levendige handel in dergelijke foto's, waarbij de traditionele armbanden van de Ouled Naïl niet mogen ontbreken.

We zien wat we willen zien

Het eenzijdige beeld dat aldus werd gepresenteerd heeft ruwweg geleid tot twee interpretaties die beide cliché te noemen zijn. Het eerste stereotiepe beeld is dat vrouwen van de Ouled Naïl allemaal van lichte zeden zouden zijn geweest. Het tweede is dat ze zelfbewuste 'feministen avant la lettre' zouden zijn geweest. Beide clichés zijn overtrokken en doen de dagelijkse werkelijkheid geweld aan. Volkstellingen, zoals opgenomen in o.a. *Le Pays d'Abel - Le Sahara des Ouled-Naïls, des Larbaa et des Amours* van Emile Dermenghem tonen aan dat het aantal prostituees onder de Ouled Naïl in Algerije statistisch niet verschilt van dat van andere bevolkingsgroepen in het land.

Rijk uitgedoste danseressen van de Ouled Naïl (ansichtkaart © foto Lehnert & Landrock, Algerije, 1912) Beide jonge meisjes dragen naast de typische armbanden van de Ouled Naïl ook armbanden gemaakt in het Aurès gebergte door Chaoui Berbers. Deze kunstmatige, Tunis-studio foto (van wat wordt verondersteld 'twee zusjes' te zijn) rouleert in talloze versies op het internet. De tatoeage op het gezicht van het meisje dat in de camera kijkt, heeft de neiging om te veranderen. Het is denkbaar dat deze tatoeage nooit echt op haar gezicht is aangebracht, maar in de decennia tijdens en na de dekolonisatieoorlog werd toegevoegd als een militant teken van Amazigh verzet tegen de Franse overheersing in Algerije.

Een matrilineaire traditie?

De Ouled Naïl hebben een rijke traditionele muziekcultuur waarin een vorm van dansen gebruikelijk was en is. Deze vorm van dansen wordt in het Westen beschreven als 'buikdansen' en wordt geassocieerd met schaarse kleding, onzedelijk gedrag en prostitutie. Geheel ten onrechte. Dermenghem schrijft dat de dansoptredens voor de Franse toeristen totaal anders waren dan de traditionele culturele uitingen. De zeldzame oude filmopnames en foto's laten eenzelfde beeld zien. De Franse kolonisten hebben echter de dans- en zangkunsten van de Ouled Naïl systematisch uitgebuit. Ze traden regelmatig op in cafés en bars voor gestationeerde legereenheden.

Ook de aanname van de uitzonderlijk zelfbewuste Ouled Naïl vrouwen klopt niet helemaal. De Ouled Naïl waren de eerste bevolkingsgroep in de Maghreb die al vroeg volledig bekeerd werden tot de islam en bovendien volledig 'arabiseerden'. Daarmee namen zij de islamitische rolverdeling van man en vrouw over.

Etnische afkomst

Over de etnische afkomst van de Ouled Naïl bestaan verschillende theorieën: zo wordt gezegd dat het een Amazighe gemeenschap was die heel vroeg volledig geïslamiseerd en gearabiseerd is. Iets dat zeer aannemelijk is. Er zijn meerdere voorbeelden van Amazighe gemeenschappen die volledig gearabiseerd zijn (denk aan Ghomara in de Rif, Houara

in Zuid-Marokko of andere stammen in Mauritanië). Een andere visie zegt dat de Ouled Naïl Arabisch Bedoeïen waren, die in 11de eeuw uit het Arabisch schiereiland naar Noord-Afrika kwamen en de Amazighe tradities (dans, zang, klederdracht, sieraden en dergelijke) hebben overgenomen.

De derde theorie zegt dat de Ouled Naïl een mix van Arabische en Amazighe stammen is. Een inter-etnische gemeenschap, ontstaan door onderling te trouwen buiten de stam en gearrangeerde huwelijken te sluiten.

Dat geldt voor een belangrijk deel later ook voor alle Amazigh (Berber) confederaties in de Maghreb die uiteindelijk tot de islam bekeerd werden. Alleen bij de Tuareg Berbers bleef de matrilineaire traditie bestaan, bij de meer noordelijke Berber bevolkingsgroepen was na de invoering van de islam de positie van de vrouw niet langer dominant. Vrouwen spelen nog wel een belangrijke rol binnen de familiestructuur, maar hun rol buitenshuis is, op enkele uitzonderingen na, van minder betekenis.

Eurocentrisme

Zowel de cultureel antropoloog Claude Lévi-Strauss in *Het Trieste der Tropen*, als literatuurwetenschapper Roland Barthes in zijn boek *Mythologieën*, benadrukken bij herhaling het gevaar van de Westerse waarneming. Onze bij uitstek eenzijdige interpretatie van wat we menen te zien, leidt volgens hen zelfs tot de ongewilde vernietiging van de werkelijkheid van zogenaamd etnische culturen. We geven gemakkelijk onze eigen verklaring voor symbolen als zon, maan, water, aarde, vuur zonder werkelijk te kunnen bevroeden wat deze symbolen in de oorspronkelijke cultuur betekenen. Ook het toekennen van eigenschappen als kracht, zelfbewustzijn en zelfstandigheid aan de vrouwen en meisjes van de Ouled Naïl, kan in dat licht gezien worden. De beeldvorming rondom deze vrouwen werd, naar wij menen, in belangrijke mate bepaald door het Westerse, vrouwelijke zelfbewustzijn, bevochten in de twintigste eeuw en vooral daterend van na de Tweede Feministische Golf in Europa, eind jaren zestig tot begin jaren tachtig van de vorige eeuw, met exponenten als Betty Friedan, Phyllis Chesler, Simone de Beauvoir, Anja Meulenbelt en Alice Schwarzer. De Ouled Naïl vrouwen en meisjes droegen immers 'verdedigingsarmbanden', waren 'zelfbewust', 'hielden van hun lijf' en 'kwamen voor zichzelf op'... deze mythe verdichtte zich mettertijd vanzelf.

Resumerend

We mogen vanzelfsprekend allemaal ademloos de culturele diversiteit om ons heen bewonderen, maar we

zouden, zo denken wij althans, zeer beducht moeten zijn op het al te zeer opleggen van Westerse betekenissen en waarden aan etnische sieraden, amuletten en rituele gebruiken, en hun al dan niet vermeende symboliek.

Dat laat overigens onverlet dat de verdedigingsarmbanden van de Ouled Naïl in onze ogen 'mooi' zijn vanwege hun totale oorspronkelijkheid en hun intrinsieke 'lelijkheid'. De armbanden van de Ouled Naïl vormen een unieke niche in de beeldtaal van draagbare rijkdom en culturele uitdrukkingvormen in Noord-Afrika.

info@esoxholland.nl

Interessante literatuur

- Barkahoum, F.** (2003). La danseuse prostituée dite «Ouled Naïl», entre mythe et réalité (1830-1962). In: *Clio. Femmes, Genre, Histoire No. 17, Prostitiées*, pp. 101-113
- Barthes, R.** (1957). *Mythologieën*. Paris: Seuil.
- Dermenghem, E.** (1960). *Le Pays d'Abel - Le Sahara des Ouled-Naïls, des Larbaa et des Amours*. Paris: Gallimard.
- Dinet, E. & Ben Ibrahim, S.** (2020). *Khadra Danseuse Ouled Naïl*. Fac-similé. Coevres-et-Valsery: Resouvenances editions
- Eudel, P.** (1906). *Dictionnaire des bijoux d'Afrique du Nord: Maroc, Algérie, Tunisie, Tripolitaine*. Paris: E. Leroux.
- Gaudry, M.** (1960). *La Société féminine au Djebel Amour et au Ksel*. Algeria: Société Algérienne d'Impressions Diverses.
- Gottner-Abendroth, H.** (2013). *Matriarchal Societies - Studies on Indigenous Cultures across the Globe*. New York: Peter Lang Publishing Inc.
- Jahal, J.** (1999). *The Ouled Naïl of Algeria*.
- Lawless R.I.** (1972). The Lost Berber Villages of Eastern Morocco and Western Algeria. In: *Man, Series. Vol. 7. no. 1*, pp 114-121
- Lévi-Strauss, C.** (1955). *Tristes Tropiques*. Paris: Librairie Plon.

Informatie over de auteurs

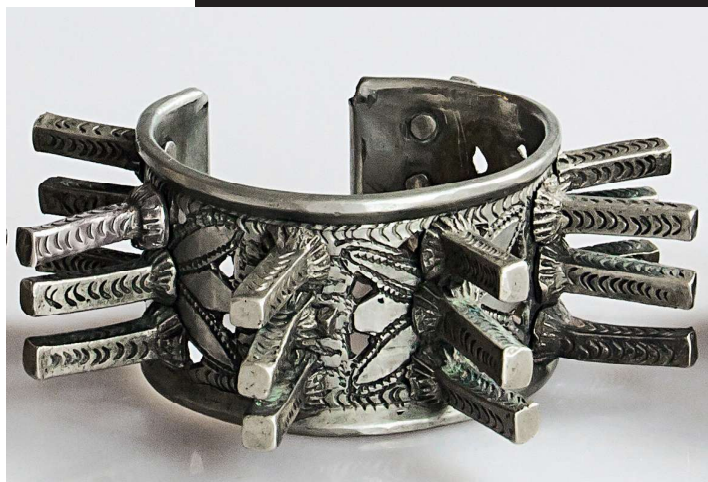
Mohamed Saadouni (01-07-1965, Taznakhte, Marokko) is berberkundige & arabist, doet onderzoek naar het Berber erfgoed (materieel en immaterieel). Hij was werkzaam voor de Universiteitsbibliotheek in Leiden en sinds 2020 bij de Universiteitsbibliotheek in Amsterdam (UvA).

Taco Meeuwse (27-10-1958, Willemstad, Curaçao) is kunsthistoricus, publicist, auteur en fotograaf. Hij is oud-docent kunstgeschiedenis aan Artez University of the Arts, in Arnhem en werkte als strategisch bestuursadviseur voor de overheid. Daarnaast verschenen van zijn hand romans, verhalenbundels en poëzie, onder andere uitgegeven door L.J.Veen, te Amsterdam.

Van de hand van beide auteurs verscheen in 2021 in de Engelse taal een veel uitgebreidere studie van 20 pagina's rondom dit onderwerp: "No cactus sports spikes for show - on the self-defense bracelets and the reputation of the women of the Ouled Naïl in Algeria". De pdf is gratis te downloaden op: <https://www.esoxholland.nl/no-cactus-sports-spikes-for-show/>

**Mooi vanwege hun
totale intrinsieke
lelijkheid en
oorspronkelijkheid**

Een zware, oude armband met 21 geklonken pinnen, gegraveerd en voorzien van 'ajouré' werk (eind 19e eeuw).

Een interessante variatie is deze zeldzame, puntige armband uit Ghardaïa (Zuid-Algerije) met 18 kleine, afstaande, geklonken punten. Op de drie rechtehoekige, uitstekende platen zitten grote cabochons van rood koraal. De armband kan d.m.v. een scharnier geopend worden.

Een smaakvol, identiek paar zilveren Ouled Naïl armbanden waarbij het aantal geklonken pinnen is gereduceerd tot drie en waarbij de pinnen in lengte weinig voorstellen. Afgewisseld door hoog gele-

gen cabochons van bloedkoraal. Alles aan dit paar is aangenaam en oogstrelend, het zelfverdedigingswapen is een 'juweel' aan het worden.